

Λαογραφικό Λεξικό της Ελληνίδας Μамής

Δρ **Χρίστος Θ. Οικονομόπουλος**, Παιδοχειρουργός.

Αφιερώνεται ευλαβικά στην ιερή μνήμη των χιλιάδων Ελληνίδων λαϊκών Μαιών, οι οποίες από την αυγή του Νέου Ελληνισμού, επί πεντακόσια χρόνια (1453-1953), με αυτοθυσία και ηρωισμό βοήθησαν τις Ελληνίδες μητέρες και τα παιδιά τους, προσφέροντας ανυπολόγιστες υπηρεσίες για την επιβίωση του Γένους και του Έθνους μας.

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Ζήλος θερμός και αγάπη με παρόρμησαν να συγγράψω το παρόν λεξικό, που αφορά την παραδοσιακή γλώσσα της Ελληνίδας μαμής.

Από τα παλιά χρόνια, η γριά-Μπάμπω έπλασε χιλιάδες λέξεις, που ζουν ακόμα στο στόμα του λαού και δεν απαντούν στα γραπτά μνημεία του λόγου.

Οι λέξεις αυτές έχουν μια λαογραφική σημασία, γιατί κρύβουν μέσα τους νοήματα από τις εθιμικές πράξεις και ενέργειες της παραδοσιακής μαμής, οι οποίες αφορούν την πνευματική, ψυχική, κοινωνική και υλική κατάσταση της γυναίκας, από τη σύλληψη, την εγκυμοσύνη, τον τοκετό, τη λοχεία, την περιποίηση του νεογέννητου, τις αρρώστιες των βρεφών και παιδιών, μέχρι και

τη δημιουργία ενός γονιμικού περιβάλλοντος στα νέα κορίτσια, με την προετοιμασία της μητρότητας.

Η λαογραφική γλώσσα της παραδοσιακής μαμής δεν απετέλεσε, μέχρι σήμερα, αντικείμενο ίδιας λεξικογραφικής μελέτης. Προς το σκοπό αυτό αποφάσισα, από σεβασμό προς την Ελληνική Παράδοση, που χάνεται, να περισώσω όσες λέξεις χρησιμοποιούσε η γριά-Μπάμπω τα τελευταία πεντακόσια χρόνια, από την αυγή του Νέου Ελληνισμού (1453) μέχρι σήμερα, οι οποίες εξακολουθούν να ζουν στον προφορικό λόγο της και αποτελούν ένα λαογραφικό θησαυρό.

Τις λέξεις αυτές του παρόντος λεξικού συνέλεξα, συστηματικά και μεθοδικά, από μαμές-γιαγιάδες των είκοσι χιλιάδων μικρών ασθενών μου, που χειρουργήσα κατά τη χρονική περίοδο από το 1962-1996, από όλα τα διαμερίσματα του Ελλαδικού χώρου.

Προσπάθησα να δώσω μέσα από τις λέξεις, που χρησιμοποιούσε η παραδοσιακή Ελληνίδα μαμή, όσο το δυνατόν πληρέστερη εικόνα του αθησαύριστου γλωσσικού και λαογραφικού πλούτου της.

Στο λαογραφικό λεξικό της Ελληνίδας μαμής βρίσκει κανείς λέξεις, που σώ-

ζονται από παράδοση, συνέχεια και διαδοχή, τα τελευταία πεντακόσια χρόνια στο στόμα της λαϊκής Μπάμπως.

Ο σπουδαιότερος σκοπός του λεξικού αυτού είναι η διάσωση της γλωσσικής ύλης, σχετικά με τη λαϊκή Ελληνίδα μαία, πριν εξαφανισθεί ή αλλοιωθεί ο θησαυρός αυτός της παραδόσεως από το σύγχρονο τεχνολογικό πολιτισμό και την εισδοχή νέων τρόπων ζωής.

Τις λέξεις του παρόντος λεξικού συγκέντρωσα με σεβασμό, φροντίδα και προσοχή, ως πνευματικό λαϊκό θησαυρό, και τις παραδίδω με αγάπη στις επόμενες γενεές των Επιστημόνων Μαιών και Μαιευτών, ως σοφές υποθήκες της ζωής της παραδοσιακής Μπάμπως, η οποία κατά τους χρόνους της σκλαβιάς, (Τουρκοκρατία – Φραγκοκρατία), βοήθησε αποτελεσματικά τις Ελληνίδες και τα παιδιά τους, προσφέροντας ανεκτίμητες υπηρεσίες στη διάσωση της φυλής μας.

A

a!!!, 1) Επιφώνημα της επιτόκου, που εκφράζει πόνο κατά την εξώθηση, 2) Επιφώνημα της μαμής, όταν φέρνει στον κόσμο γερό παιδί: "Α! να ζήσει, έφερα Ήλιο και αστέρι".

αβασκαμένη, η, η λεχώνα που έπαθε βασκανία, ματιάστηκε.

αβασκαμός, ο, η βασκανία. "Οι έγκυες, οι λεχώνες και τα μικρά παιδιά αβασκαίνονται εύκολα".

αβασκανία, η, η βασκανία.

αβασκαντήρας, ο, το φυλακτό εναντίον της βασκανίας της λεχώνας.

αβασκαντούρι, το, μαγικό βότανο που χρησιμοποιεί η μαμή εναντίον της βασκανίας.

αβασκοχάρτι, το, βιβλίο-γιατροσόφι της μαμής με ευχές κατά της βασκανίας.

άβγια, η, η στείρα γυναίκα.

αβδέλλα, η, σκώληκας ο αιματοπότης, αβδέλλα η φαρμακευτική. Χρησιμοποιείται από τη μαμή για θεραπευτικές αφαιμάξεις στην προεκλαμψία της εγκύου.

αβδελλάδικο, το, το βδελλοπωλείο, συνήθως κουρείο, όπου η μαμή αγόραζε αβδέλλες για πρακτική ιατρική χρήση σε προεκλαμψία ή εκλαμψία της εγκύου.

αβδελλιάρικο, το, το καχεκτικό παιδί.

άβια, η, η γυναίκα που δεν κάνει παιδιά, η στείρα.

αβύζαγο, το, το νεογέννητο που δεν θήλασε ακόμη. Συνήθως, η μαμή πριν το θηλασμό έδινε στα νεογνά τα "πότια", (χαμομήλι με σκόνη από τριμμένα έντομα, για να αποβάλει το μηκόνιο και για ανοσοποίηση εναντίον των εντόμων).

αβυζάλιστο, το, το βρέφος που δεν θήλασε.

αβύζαστο, το, το νεογνό που δεν έχει θηλάσει, το νηστικό από μητρικό γάλα.

αβύζιανη, η, η γυναίκα που έχει πολύ ισχνά βυζιά και είναι ακατάλληλα για μητρικό θηλασμό, γιατί είναι "αγαλάτωση".

αβυζόπιαστο, το, το νεογνό που δεν θήλασε.

αγαλάτωση, η, η λεχώνα που δεν έχει γάλα, λέγεται και "άγαλη".

αγανόλαδο, το, αιμοστατικό σε ρήξη του περινέου.

αγαποβότανο, το, το βοτάνι της αγάπης, το "μαγιοβότανο", τεύκρινον το πόλιον, λέγεται και "Παναγιόχορτο".

αγγαστριές, οι, οι επιθυμίες της εγκύου για φαγητό και γλυκά.

αγγελοβαρεμένο, το, το νεογέννητο που πέθανε στα χέρια της μαμής, από λευκή ασφυξία, κατά τον τοκετό.

αγγελοθώρισμα, το, η προσήλωση του βλέμματος του νεογέννητου στο άπειρο, μετά από δυστοκία. Θεωρείται από τη μαμή προθανάτιο σημάδι, "γιατί βλέπει τον άγγελό του".

αγγελοκάμωτο, το, το νεογνό που είναι πλασμένο σαν άγγελος.

αγγελόκομμα, το, το δύσκολο ξεψύχισμα της μαμής, όταν έχει χάσει στη γέννα πολλά παιδιά ή έχει ξεγεννήσει γυναίκα μοιχαλίδα, που έφερε στον κόσμο παιδί από κλεψιγαμία (νόθο).

αγγελοκρίνεται, όταν η γριά Μπάμπω ψυχορραγεί, κρίνεται από τον άγγελό της αν ήταν στη ζωή της καλή και τυχερή μαμή, με λίγες ατυχίες και με περισσότερες επιτυχίες.

αγγουλίζει, όταν το βρέφος βατταρίζει και λέει αγγού-αγγού.

αγγουραλοιφή, η, αλοιφή από το χυμό του καρπού του αγγουριού. Τη χρησιμοποιεί η μαμή για τη θεραπεία των ραγάδων της θηλάζουσας λεχώνας, τοποθετώντας την στις θηλές του μαστού.

αγελάδα!, προσφώνηση της μαμής προς την πολύτεκνη και γαλακτερή λεχώνα, που είναι όπως η αγελάδα ευλογημένη από την Παναγία.

αγεννησιά, η, η στείρωση.

αγέννητα αυγά, τα, αυγά που βρέθηκαν σε σφαγμένη κότα. Δεν τα τρώνε τα νέα κορίτσια, για να μην έχουν δυστοκία όταν γίνουν μητέρες.

αγέρας, ο, η ψευδοκίνηση, το ανεμογκάστρι.

Αγία Αικατερίνη, η, προστάτης των παρθένων.

Αγία Αναστασία, η Φαρμακολύτρα, η, προστατεύει την έγκυο από την αποβολή και χαλάει τα κακά μάγια. Είναι προστάτης των βρεφών, κατά της βασκανίας, και του νεόγαμπρου, κατά του αμποδέματος, (ψυχικής ανικανότητας την πρώτη νύχτα του γάμου).

Παναγία η Γαλακτοφόρος ή Γαλακτιανή, προστάτης της θηλάζουσας λεχώνας.

Αγία Άννα, η, προστάτης της στείρας και της γιαγιάς.

Αγία Βαρβάρα, η, προστάτης των εγκύων και των παιδιών που πάσχουν από εξανθηματικές αρρώστιες, ιδίως την ευλογιά.

Αγία Ειρήνη, η, προστάτης της λεχώνας.

Αγία Ελεούσα, η, προστάτης της λεχώνας.

Αγία Ερμιόνη, η, προστάτης της λεχώνας. Θεραπεύει το ξαρμένιασμα, δηλαδή την ψύχωση της λοχείας.

Αγία Ζώνη της Παναγίας, η, ζώνη κόκκινη με τρεις σταυρούς, που φορούν τα νέα κορίτσια για να τους έρθουν τα έμμηνα σε δυσμηνόροια. Επίσης, τη φορούν οι στείρες για να πιάσουν παιδί.

Αγία Ζώνη, η, η ζώνη του ιερέα. Η μαμή παρακαλεί τον ιερέα και την επιθέτει σε δυστοκία, όταν κακογεννά μια επίτοκος.

Αγία Μαρίνα, η, προστάτης των επιτόκων και του ύπνου των βρεφών. Καθησυχάζει το κλάμα των βρεφών από κολικούς πόνους.

Αγία Παρασκευή, η, προστάτης των ματιών, τα γιατρεύει από νεογνική οφθαλμία.

άγιασμα, το, πηγή ύδατος καθγιασμένη. Η μαμή ποτίζει τις λεχώνες για να κατεβάσουν γάλα, και τα νεογνά για υγεία.

Άγιοι Ανάργυροι, οι, θαυματουργοί άγιοι, Κοσμάς και Δαμιανός, που θεραπεύουν όλες τις αρρώστιες. Η μαμή πιστεύει ότι προσστατεύει τα αγόρια κατά τον τοκετό, για να μη πεθαίνουν.

Άγιος Πέτρος και Παύλος, οι, προστά-

τες των διδύμων παιδιών και της μάνας, που γέννησε δίδυμα.

Άγιοι Σαράντα, οι, προστάτες των αρχνόγκαστρων εγκύων, που έχουν συχνά αποβολές. Το παιδί που θα ζήσει το λένε "σαρανταράκι" και το αεροβαφτίζει ή κατηλοβαφτίζει η μαμή με το όνομα "Σαράντης".

Ο Άγιος Αιμιλιανός, προστάτης των βρεφών που αργούν να μιλήσουν.

Άγιοι Ταξιάρχες, οι, οι αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ, (8 Νοεμβρίου), προστάτες της γριάς Μπάμπως όταν έχει επιτυχίες στις γέννες και τιμωροί άγιοι στις ατυχίες της. Οι γριές μαμές νηστεύουν μια εβδομάδα.

Αγιοκωνσταντινάτο, το, νόμισμα που φέρει την παράσταση του Μ. Κωνσταντίνου. Το φορεί η ετοιμόγεννη για να γεννήσει χωρίς δυσκολία και με λίγους πόνους, (ωκυτόκιο).

Αγιολίθαρο, το, λιθάρι με μια μεγάλη τρύπα. Η μαμή περνάει από μέσα τις στείρες για να πιάσουν παιδί (τελετουργία της μαμής).

Αγιόπετρα, η, μεγάλος βράχος, που στη βάση του αναβλύζει ιαματικό νερό, για θεραπεία της στειρότητας.

Αγιοπετράχηλο, το, το πετραχήλι του ιερέα, που επιθέτουν σε μια επίτοκο όταν έχει δυστοκία και κακογεννάει.

Άγιος Αιμιλιανός, ο, προστάτης άγιος των βρεφών που αργούν να μιλήσουν. Η μαμή συμβουλεύει τη μάνα πως να φτιάξει τη "λεξώπιτα", για να μιλήσει το παιδί γρήγορα, (λέξω = η γλώσσα).

Άγιος Ανδρέας, ο, προστάτης των αδυνάτων βρεφών, τα αντριώνει.

Άγιος Αντώνιος, ο, προστάτης άγιος των προώρων νεογνών και των βρεφών με αθρεψία.

Άγιος Αρτέμιος, ο, προστάτης άγιος των παιδιών που πάσχουν από βουβωνοκήλη.

Άγιος Βασίλης, ο, προστάτης άγιος των φτωχών παιδιών.

Άγιος Βλάσσης, ο, (11 Φεβρουαρίου), προστάτης των εγκύων.

Άγιος Γεώργιος, ο, προστάτης άγιος των καχεκτικών παιδιών. Η μαμή ζυγίζει εθιμικά στη γιορτή του όλα τα παιδιά του χωριού, για να πάρουν βάρος. Επίσης, είναι προστάτης των κοριτσιών.

Άγιος Γρηγόριος, ο, προστάτης άγιος που θεραπεύει γρήγορα τη μαστίτιδα στη θηλάζουσα μάνα, για να μη στερηθεί το παιδί το γάλα της.

Άγιος Ελευθέριος, ο, ή Άη Λευτέρης. Προστάτης άγιος της μαμής, των εγκύων και επιτόκων. "Οι μαμές απαγορεύουν στις γκαστρωμένες να εργάζονται την ημέρα της μνήμης του". Όταν η γέννα είναι επικίνδυνη, η μαμή προστάζει την έγκυο να τάξει το παιδί που θα γεννηθεί, και να το βαφτίσει Ελευθέριο ή Ελευθερία. Σε δυστοκία, η μαμή παρακαλεί τον Άγιο Ελευθέριο: "Άη Λευτέρη μου, μεγάλη η χάρη σου, λευτέρωσέ την με το καλό, κι άμα θα σαραντίσει θάρθει να σε λειτουργήσει".

"Ο Άγιος Ελευθέριος δίνει καλή λευτεριά στις έγκυες". "Άγιε μου Λευτέρη, λευτέρωσέ με, να σου φέρω ένα κερί σαν το μπόι μου". "Άγιε μου Λευτέρη, να με ξελευτερώσεις με το καλό και του χρόνου να σε λειτουργήσω ξανά".

Η μαμή πιστεύει ακράδαντα ότι "ο Άγιος Ελευθέριος ελευθερώνει την έγκυο από κάθε κακό". Η μαμή, όταν την καλέσουν για γέννα, παίρνει μαζί της πάντοτε το εικόνισμα του Αγίου Ελευθερίου, το οποίο τοποθετεί πλάι στην επίτοκο, για προστασία και βοήθεια. Επίσης, έχει στην τσέπη της πάντα ένα μικρό εικονισματάκι του Αγίου, για φώτιση.

(Συνέχεια στο επόμενο τεύχος)